

ním papežem, jenž na podzim 1463 v bule *Ezechielis prophetae* vyzýval k všeobecné mobilizaci proti Turkům a spoléhal na dobrovolníky, aniž se zmiňoval o zapojení světských mocností, s jejichž účastí ovšem počítal. V polovině 16. věku již převážil názor, že se tradiční duchovní model křížové výpravy přežil, a zároveň se prosadilo vědomí, že profesionální vojáci uspějí v boji s Turky lépe než dobrovolnické sbory. Sekularizace svatých válek proti jinověrcům, sledovatelná již od 14. století, definitivně učinila z křižácké záležitosti „evropského kolektivního historického vědomí“.

Epilog tak stvrzuje platnost dílčích závěrů jednotlivých studií, které se zaměřily na klíčové aspekty pozdně středověkých křížových výprav, aniž je pochopitelně mohly vyčerpat v úplnosti. Stranou zůstal Pyrenejský poloostrov a v podstatě i Balkán, k němuž by se jistě kvalifikovaně vyslovili badatelé maďarští, polští, jihoslovanští a řečtí. Spíše však lze publikaci vytknout nekvalitní černobílou reprodukce barevných pozdně středověkých iluminací. Finanční limity byly ale dané. A brzy bude zřejmě hůře.

PETR ČORNEJ

Lenka BOBKOVÁ a kol., *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526)*, Filozofická fakulta UK, Casablanca, Praha 2010 [2011] (= *Tempora et memoria* 1)

479 s., ISBN 978-80-87292-10-5

Ačkoliv zájemci o dějiny tzv. vedlejších zemí České koruny čekali v roce 2011 zejména vydání sborníku z již páté konference *Korunní země v dějinách českého státu*, překvapil je jiný publikační počín z okruhu badatelů kolem Lenky Bobkové. Nejedná se o konferenční sborník, takže se nabízela možnost koncepčnějšího uchopení problematiky, označení kolektivní monografie je ovšem i v případě tohoto svazku spíše úlitbou systému než vystižením charakteru knihy. Jednotlivé příspěvky jsou víceméně disparátní, řada z nich představuje nadto kompilace z již publikovaných studií. Funkci svorníku zde plní úvodní kolektivní (nebo spíše anonymní?) studie, zdatřile shrnující historiografickou produkci o tzv. vedlejších zemích Koruny české z pera českých, německých i polských historiků (s důrazem na poslední dvě desetiletí), a vstupní článek L. Bob-

kové *Česká koruna na sklonku středověku*, jenž podává sumarizovaný a faktograficky bohatý náhled na celou problematiku, neomezuje se pouze na politické dějiny, ale zasahující rovněž do oblasti kultury.

Po dvou studiích přispěli Mlada Holá, Luděk Březina a Jan Zdichynec. Prvně uvedená se nejprve zabývala správou Slezska za vlády Matyáše Korvína, kde si vedle politických zvratů v jednotlivých knížectvích zvláště všímala nově vzniklého úřadu vrchního hejtmána, v druhé stati pak shrnula své výstupy zaměřené na holdovací cesty českých králů do Slezska na sklonku středověku a zejména na jejich návštěvy Vratislavi. L. Březina zprvu analyzuje vývoj úřadu dolnolužického zemského fojství ve druhé polovině 15. století a jeho vazby na správní instituce v Horní Lužici a ve Slezsku, aby se poté mohl detailněji věnovat kariéře Jindřicha Tunkla z Brnička, dolnolužického fojta „tří českých králů“, který v uvedené funkci působil celých 30 let (1509–1539) a na jehož příkladu lze demonstrovat významnou roli tohoto úředníka. Zajímavé jsou rovněž Březinovy postřehy o vztahu zemského fojta a dolnolužických stavů. Texty J. Zdichynce se zaobírají církevní problematikou, a to jednak obecnou charakteristikou vývoje míšeňského biskupství v pozdním středověku, v níž mj. zmiňuje i dosud málo reflektované vztahy tamních biskupů k Čechům v době sedisvakance pražského arcibiskupství, a jednak vztahu lužických cisterciáckých klášterů k českým králům ve druhé polovině 15. století. Autor se však věnoval i celkovému vývoji těchto klášterů na sklonku středověku a jejich vztahům k okolním elitám. Petr Hrachovec přibližuje problematiku zbožnosti žitavských měšťanů kolem roku 1500; kombinace dochovaných účetních záznamů s narativními prameny mu dovolila vytvořit obsáhlý a v české historiografii ne zcela obvyklý text, jehož výpovědní hodnotu vhodně doplňují četné přehledné přílohy. K částečně již zpracované osobnosti Mikuláše Schönborna, vratislavského augustiniánského opata z poloviny 15. století, se vrátila Blanka Zilynská, aby na jeho osudech demonstrovala úzkou, ale obvykle velmi těžko zjištělnou provázanost tzv. „velkých“ a „malých“ dějin.

Studie českých badatelů doplňují dva texty německých autorů (poněkud překvapivě chybí polští historikové). Ředitel braniborského zemského archivu Klaus Neitmann pojednává o církevním životě a zbožnosti v dolnolužickém Lübbenu v pozdním středověku. K tématu přistoupil výrazně rozdílným způsobem než P. Hrachovec a vyložil jej spíše formou charakteristik různých styčných a třecích ploch mezi

míšeňským biskupem, jeho lužickým oficiálem, lübbenským farním klérem, českým králem, zemským fojtem, lübbenskými radními a tzv. kostelními otci. Christian Speer se věnuje významu celestýnského kláštera na Ojvině ve zbožném životě pozdně středověkých elit, a to na příkladu Zhořelce, jehož měšťanům a jejich zbožnosti se věnoval ve své nedávno vydané disertaci. Zde předkládá svědectví o velmi četných nadáních zhořeleckých měšťanů ojvínskému klášteru, jejichž hojnost, srovnatelnou s nadáními pro zhořelecké františkány, vysvětluje zejména prestižností celestýnského řádu v hornolůžickém prostředí a rovněž početnými osobními vazbami mezi měšťskými elitami a mnichy.

Tematickými těžišti sborníku jsou zeměpanská správa vedlejších zemí České koruny, církevní problematika a měšťanská zbožnost. Je zřejmé, že v dané publikaci nebylo možné postihnout veškerou problematiku, která se nabízí (např. umělecká tvorba, písemnictví, hospodářské záležitosti), přesto zde poněkud chybí stati zabývající se šlechtou, byť se jí částečně dotýkají články L. Březiny. Za nejprínosnější považují studie P. Hrachovce, L. Březiny (Tunkl z Brníčka) a Ch. Speera. Mnoho zajímavých podnětů lze rovněž nalézt v úvodní stati Lenky Bobkové, které ovšem právě charakter vstupního textu neumožnil některá témata pojednat širěji.

Kniha vedle uvedených studií obsahuje dalších téměř sto stran příloh: anglické a německé shrnutí, užitečný přehled jazykových ekvivalentů místních názvů (česky, německy, polsky a lužicko-srbsky), obsáhlý „výběrový“ seznam literatury a rejstřík. Jednotlivé články jsou pak vhodně doplněny dobovými i současnými černobílými vyobrazeními a přehlednými mapami. Do knihy je rovněž vložena nevelká barevná obrazová příloha, zachycující mj. i slavné *Velké žitavské postní plátno*.

Ačkoliv je publikace *Česká koruna na rozcestí* opravdu spíše sborníkem než kolektivní monografií, dokázaly její články vytvořit relativně celistvý obraz vedlejších zemí Koruny české v pozdním středověku. Nabízí nám obraz, na nějž stále ještě nejsme dostatečně zvyklí, neboť nám ukazuje poděbradskou a jagellonskou epochu v jiné než tradiční „české“ podobě.

MARTIN BARUS

Zdeněk KUKAL – Barbora DUDÍKOVÁ
SCHULMANNOVÁ – Jaroslav VALEČKA –
Vlasta ČECHOVÁ – Karel POŠMOURNÝ,
*Hrady Čech a Moravy z čeho jsou a na
čem stojí*, Česká geologická služba,
Grada Publishing, Praha 2010

304 s., ISBN 978-80-7075-740-6 (ČGS);
978-80-247-3745-4 (Grada)

Studium hradů v Čechách a na Moravě prošlo několika fázemi. Prvotní orientace na dějinné osudy, vyvozované z písemných pramenů, se později rozšířila o snahu zhodnotit hrady i z hlediska jejich stavební podoby a s ní souvisejícího vývoje. Úsilí o včlenění do kontextu naší, či spíše střeoevropské architektury vyvolalo mnoho dalších otázek a vyžádalo si i uplatnění nových metod z oblasti stavebních dějin, dějin umění nebo archeologie. Nebyl to však pouze zájem o získání nových informací pro studium hradních staveb. Ze zcela praktické potřeby údržby jedné z nepočteněji zastoupené reliktní architektury vycházely otázky směřované k poznání stavby do ještě větší hloubky. Snaha „autenticky“ opravit relikty zdíva napodobením jejich středověké nebo raně novověké struktury vyžadovala získávání informací o historických konstrukcích, o jejich struktuře, užitých materiálech a jejich pojivech. Nebylo možno tedy opomenout ani vyhodnocení nejčastěji ke stavbě užívaného kamene a s ním i úzce souvisejícího podloží staveb. Oba přístupy k hradním stavbám se tak spojily do řady společných otázek, vyžadujících interdisciplinární studium. Není tedy překvapením, že v neustálé snaze o prohloubení našeho poznání hradů vznikla publikace, která nabízí geologické a petrologické informace o jejich podloží a stavebním materiálu.

Ačkoliv to nebývá zvykem, povšimněme si nejprve formální stránky knihy. Její rozdělení se čtenáři, nebo alespoň čtenáři neškolenému v oboru geologických věd, musí nutně jevit jako poněkud neorganické. Obsah kapitol a podkapitol zůstává nejasný a při snaze o jeho pochopení nám nepomohou ani názvy naznačující snahu o populárně vědeckou formu publikace. Navíc pozorný čtenář zjistí, že např. o reliéfu krajiny nás publikace poučuje jednak v kapitole *Kameny na povrchu aneb trochu regionální geologie* (podkapitola *Hrady a reliéf*) a znovu v kapitole *Krajina s hrady, hrady s krajinou* (podkapitola *Terminologické intermezzo*). Podobně je tomu i v několika dalších případech. Nutně se nabízí jednoduché vysvětlení. Autoři se předem nedo-